

Справа щодо подій на сході України та рейсу МН17 визнана частково прийнятною

У своєму рішенні у справі Україна та Нідерланди проти Росії (заяви №№ 8019/16, 43804/14 та 28525/20) Велика Палата Європейського суду з прав людини визнала заяви частково прийнятними. Це рішення є остаточним. Після нього Велика Палата згодом винесе рішення по суті справи.

Справа стосується скарг, які пов'язані із конфліктом на сході України, в якому брали участь проросійські сепаратисти та який почався навесні 2014 року. Уряд України переважно скаржився на стверджувані триваючі систематичні порушення («адміністративні практики») низки статей Європейської конвенції з прав людини сепаратистами «Донецької Народної Республіки» (ДНР) та «Луганської Народної Республіки» (ЛНР) та військовими Росії. Уряд Королівства Нідерландів скаржився про збиття літака «Малайзійських Авіаліній» (Malaysia Airlines), що здійснював рейс МН17, на сході України 17 липня 2017 року, що призвело до загибелі 298 осіб, серед них 196 громадян Нідерландів. Уряди-заявники стверджували, що їхні скарги підпадають під юрисдикцію Російської Федерації. Оскільки стверджувалося, що більшість адміністративних практик тривали, Суд розглянув докази за період до 26 січня 2022 року, тобто дати слухань щодо прийнятності справи.

Серед іншого, Суд встановив, що території на сході України захоплені сепаратистами, з 11 травня 2014 року та щонайменше до 26 січня 2022 року, були під юрисдикцією Російської Федерації. Він послався на присутність на сході України російських військових з квітня 2014 року та широкомасштабне розгортання російських військ найпізніше із серпня 2014. Він також встановив, що держава-відповідач мала значний вплив на воєнну стратегію сепаратистів; що вона надавала зброю та інше військове обладнання сепаратистам у значних масштабах з початку створення «ДНР» та «ЛНР» та в подальші місяці та роки; що вона проводила артилерійські обстріли на запит сепаратистів; та що вона надавала політичну та економічну підтримку сепаратистам.

Суд вирішив, що існує достатньо доказів, аби задовольнити тягар доведення на стадії прийнятності адміністративних практик, що порушують низку статей Конвенції, та визнав більшість скарг уряду України прийнятними. Так само, порогу доведення було досягнуто щодо скарг Уряду Нідерландів про збиття літака рейсу МН17, які таким чином також було визнані прийнятними.

Юридичне резюме цієї справи буде доступне в базі даних Суду HUDOC ([link](#))

Основні факти

Заявниками в цій справі є Україна та Королівство Нідерландів. Російська Федерація є державою-відповідачем.

На початку березня 2014 року проросійські протести почалися в східних областях України, включаючи Донецьку та Луганську області («Донбас»). Деякі протестувальники створили збройні групи, насильство стрімко поширювалося, що призвело до захоплення адміністративних будівель проросійськими сепаратистами. У середині квітня Уряд України розпочав «Антитерористичну операцію» задля відновлення контролю над територією, що контролювалися сепаратистськими групами. 11 травня 2014 року сепаратисти провели «референдуми» на підконтрольній їм території і після цього проголосили незалежність

«Донецької Народної Республіки» («ДНР») та «Луганської Народної Республіки» («ЛНР»). Збройні зіткнення набирали обертів, а 17 липня 2014 року літак «Малайзійських Авіаліній» (Malaysia Airlines), що здійснював рейс МН17, було збито біля міста Сніжне Донецької області. Усі 298 цивільних осіб, які перебували на борту літака, загинули. У вересні 2014 було досягнуто домовленість про припинення вогню та встановлено лінію розмежування. Згодом угода про припинення вогню була порушена та у наступні роки подальші припинення вогню узгоджувалися, а потім порушувалися. На дату проведення слухань щодо прийнятності справи конфлікт тривав. Справа стосується тверджень про порушення прав людини в контексті цих подій на Донбасі.

Скарги, процедура та склад Суду

Справи охоплюють три міждержавні заяви.

Заява **Україна проти Росії (щодо сходу України)** (№ 8019/16) стосується тверджень України про існування з боку Росії «адміністративної практики», тобто систематичних триваючих порушень низки статей Європейської конвенції з прав людини, у контексті конфлікту на сході України, починаючи з весни 2014 року. У твердженнях міститься посилення, серед інших скарг, на незаконні військові напади на цивільне населення, що призвели до численних жертв, зокрема збиття літака рейсу МН17, позасудові страти та загибелі до смерті цивільних осіб та українських солдат, що припинили участь у воєнних діях (*hors de combat*); катування цивільних осіб та українських військових; примусову працю; викрадення; незаконні арешти та тривале тримання під вартою; напади на журналістів та блокування мовлення українських ЗМІ; знищення приватної власності; та заборона навчання українською мовою. Він стверджує, що особливо переслідувалися етнічні українці та ті, хто підтримує територіальну цілісність України. Він посилається на статті 2 (право на життя), 3 (заборона катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження), 4 § 2 (заборона примусової праці), 5 (право на свободу та особисту недоторканність), 9 (свобода думки, совісті та релігії), 10 (свобода вираження поглядів), 11 (свобода зібрань та об'єднання) та 14 (заборона дискримінації) Конвенції та статті 1 (захист права власності), 2 (право на освіту) та 3 (право на вільні вибори) Протоколу першого.

Заява **Україна проти Росії (щодо сходу України)** бере свій початок із двох заяв (№№ 20958/14 та 42410/15) проти Росії, що були подані до Суду Україною відповідно 13 березня 2014 та 26 серпня 2015 щодо подій у Криму та на сході України. 11 червня 2018 року усі скарги щодо сходу України були об'єднані у заяві № 8019/16, а заява отримала нову назву: *Україна проти Росії (щодо сходу України)*. 16 грудня 2020 року Суд прийняв [рішення щодо прийнятності](#) щодо подій у Криму та визнав низку скарг прийнятними.

Суд застосував Правило 39 Регламенту Суду (тимчасові заходи) у справі. Він закликав Росію та Україну утриматись від заходів, зокрема воєнних дій, що можуть призвести до порушення конвенційних прав цивільного населення, особливо статей 2 (право на життя) та 3 (заборона нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження).

Дивись також прес-релізи від [26.11.2014](#) та [01.10.2015](#).

Заява **Україна проти Росії (II) (№ 43800/14)**, подана 13 червня 2014 року, стосується стверджуваного викрадення трьох груп дітей на сході України у червні-серпні 2014 року та їхнє тимчасове вивезення у Росію. Уряд України стверджує, що мало місце порушення статті 3, статті 5 та статті 8 (право на повагу до приватного життя) Конвенції та статті 2 Протоколу № 4 (свобода пересування) щодо цих інцидентів як взятих окремо, так і у вигляді систематичних порушень («адміністративна практика»).

Див. також прес-релізи від [26.11.2014](#) та [01.10.2015](#).

Заява *Нідерланди проти Росії (№ 28525/20)*, подана 10 липня 2020 року, стосується збиття літака рейсу МН17 17 липня 2014 року. Уряд Королівства Нідерландів стверджує, що Російська Федерація є відповідальною за збиття літака рейсу МН17, що вона не провела ефективного розслідування та що її поведінка після збиття літака спричинила сильний біль та страждання близьких родичів загиблих. Він стверджував, що мало місце порушення статті 2, статті 3 та статті 13 (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції.

Див. прес-реліз від [15.07.2020](#).

Повний опис скарг у справі міститься в [рішенні](#) Суду.

7 травня 2018 Палата, на розгляді якої перебувала справа *Україна проти Росії (щодо сходу України)* (№ 8019/16), вирішила відмовитися від розгляду справи на користь Великої Палати (див. прес-реліз від [09.05.2018](#)).

27 листопада 2020 Велика Палата у справі *Україна проти Росії (щодо сходу України)* (№ 8019/16) вирішила приєднати до цієї заяви дві міждержавні заяви *Україна проти Росії (II)* (№ 43800/14) та *Нідерланди проти Росії* (№ 28525/20), які перебували на розгляді Палати. Це рішення було прийнято у відповідності до Правил 42 § 1 та 71 § 1 Регламенту Суду в інтересах ефективного здійснення правосуддя. Див. прес-реліз від [04.12.2020](#).

Уряд Канади, Центр права прав людини Ноттінгемського Університету, Фундація повітряної катастрофи рейсу МН17 та заявники у індивідуальних заявах щодо збиття літака рейсу МН17 (близькі родичі жертв), отримали дозвіл надати свої письмові зауваження як треті сторони щодо скарг у справі *Нідерланди проти Росії (№ 28525/20)*.

Слухання у Великій Палаті відбулося 26 січня 2022 року. Представники трьох Урядів брали участь у слуханнях та надали усні зауваження перед Судом. Голова Фундації повітряної катастрофи рейсу МН17 був включений до делегації Королівства Нідерландів та також виступив перед Судом.

Рішення було прийнято Великою Палатою із сімнадцяти суддів у такому складі:

Шифра **О'Лірі** (Síofra O'Leary) (Ірландія), Голова,
Жорж **Раварані** (Georges Ravarani) (Люксембург),
Марко **Бошняк** (Marko Bošnjak) (Словенія),
Пере **Пастор Віланова** (Pere Pastor Vilanova) (Андорра),
Ганна **Юдківська** (Ganna Yudkivska) (Україна),
Кшиштоф **Войтичек** (Krzysztof Wojtyczek) (Польща),
Фарис **Вехабович** (Faris Vehabović) (Боснія та Герцеговина),
Юлія Атоанелла **Моток** (Iulia Antoanella Motoc) (Румунія),
Йон Фрідрік **Кьолбро** (Jon Fridrik Kjølbro) (Данія),
Йонко **Грозєв** (Yonko Grozev) (Болгарія),
Стефані **Муру-Вікстрьом** (Stéphanie Mourou-Vikström) (Монако),
Тім **Айке** (Tim Eicke) (Сполучене Королівство),
Лятіф **Гусейнов** (Lətif Hüseynov) (Азербайджан),
Йован **Ільєвскі** (Jovan Ilievski) (Північан Македонія),
Йольєн **Шуккінг** (Jolien Schukking) (Нідерланди),
Ерік **Веннерстрьом** (Erik Wennerström) (Швеція),
Анья **Зайберт-Фор** (Anja Seibert-Fohr) (Німеччина),

а також Сьорен **Пребенсен** (Søren Prebensen), Заступник Секретаря Великої Палати.

Позиція Російської Федерації в Суді

Російська Федерація перестала бути Високою Договірною Стороною Європейської Конвенції з прав людини з 16 вересня 2022 року. Цьому передували резолюції Комітету Міністрів Ради Європи від 16 березня 2022 ([CM/Res\(2022\)2](#)) та Пленуму Європейського Суду від [22 березня 2022](#).

Зі змісту статті 58 Конвенції випливає, що держава, яка перестає бути Стороною Конвенції після припинення членства у Раді Європи, не звільняється від зобов'язань за Конвенцією стосовно будь-якого діяння, здійсненого нею до дати, коли вона припиняє бути Стороною Конвенції. Резолюція Суду вказує, що він «зберігає юрисдикцію розглядати заяви проти Російської Федерації щодо дій та бездіяльності, які можуть становити порушення Конвенції, якщо вони відбулися до 16 вересня 2022 року».

Після рішення колишнього судді, обраного від Російської Федерації, відмовитися від участі у розгляді цієї справи, Голова вирішила призначити суддю *ad hoc* для Російської Федерації з-поміж інших суддів, які беруть участь у розгляді справи.

Рішення Суду

Попередні зауваження та межі розгляду

Суд підкреслив роль міждержавних справ у захисті публічного порядку Європи шляхом надання Державам можливості колективного забезпечення конвенційних прав незалежно від громадянства чи інших інтересів. Він зазначив, що ця справа є однією з п'яти міждержавних справ, що перебувають на його розгляді, де Росія фігурує як держава-відповідач щодо подій в Україні від 2014 року, а також що на розгляді Суду перебувають біля 8,500 індивідуальних заяв, поданих проти України, Росії чи обох держав у зв'язку із конфліктом в Україні.

Оскільки ключові факти у цій справі мали місце до 16 вересня 2022 року, Суд мав повноваження розглядати ці скарги. В оцінці скарг стосовно порушень, що тривають, Суд пояснив, що він розглядатиме докази, які він мав станом на 26 січня 2022 року, дати слухань про прийнятність у справі.

Суд зазначив, що 16 вересня 2022 року тимчасові заходи, що були вказані у цій справі 13 березня 2014 року, припинили діяти з моменту коли Російська Федерація перестала бути Високою Договірною Стороною Конвенції.

Юрисдикція

Суд вирішив, що Росія здійснювала ефективний контроль над усіма районами, що були захоплені сепаратистами, з 11 травня 2014 року, через їхню військову присутність на сході України та вирішальний рівень впливу, який вона мала на цих територіях в результаті військової, політичної та економічної підтримки «ДНР» та «ЛНР». Він визнав встановленим поза розумним сумнівом, що російські військові були активно присутні на Донбасі починаючи з квітня 2014 року та, що мало місце широкомасштабне розгортання російських військ не пізніше серпня 2014 року. Він також встановив, що держава-відповідач мала значний вплив на воєнну стратегію сепаратистів, що вона надавала зброю та інше військове обладнання сепаратистам у значних масштабах на ранніх стадіях створення «ДНР» та «ЛНР» та в наступні місяці та роки та що вона приводила артилерійські обстріли на запит сепаратистів. Існували також чіткі свідчення надання політичної підтримки «ДНР» та «ЛНР», крім того Російська Федерація грала активну роль у їхньому фінансуванні. Скарги Уряду України стосовно подій, що мали місце повністю на захопленій сепаратистами території з 11 травня 2014 року, підпадали під юрисдикцію Російської Федерації («територіальна юрисдикція»).

Уряд України також скаржився на бомбардування та обстріли територій, що не перебували під контролем сепаратистів. Суд відзначив, що оскільки жертви знаходилися поза межами контрольованих сепаратистами територій, ці скарги не підпадають під територіальну юрисдикцію Росії. Тому було дотичним розглянути чи такі скарги можуть підпадати під юрисдикцію Росії через керівництво чи контроль агентів Російської держави («особиста юрисдикція»). Це вимагало кропіткого вивчення, з посиланням на конкретні факти стверджуваних інцидентів, того, чи відповідні інциденти були «воєнними операціями, які проводилися під час активних бойових дій», а тому виключалися з особистої юрисдикції на цій підставі (див. справу [Грузія проти Росії \(II\)](#)). Це питання було настільки пов'язано з суттю справи, що Суд вирішив приєднати це питання до розгляду питання по суті. Тому це питання розглядатиметься на етапі розгляду справи по суті.

Що стосується скарг Уряду Королівства Нідерландів, Суд встановив, що збиття літака рейсу МН17 відбулося повністю в межах території, що була захоплена сепаратистами. Він також встановив, що кропітке кримінальне розслідування інциденту, що мало місце в рамках міжнародної спільної слідчої групи ("JIT") значною мірою прояснило обставини збиття літака рейсу МН17. Не було свідчень зіткнень за встановлення контролю на територіях, які мали стосунок до місця запуску ракети чи місця падіння літака, що давало б підстави стверджувати, що подальший контекст хаосу виключав можливість встановлення юрисдикції. Тому скарги підпадають під територіальну юрисдикцію Росії.

Заперечення держави-відповідача відносно предметної юрисдикції Суду (*ratione materiae*) щодо скарг стосовно збройного конфлікту також були відхилені. Суд наголосив, що гарантії Конвенції продовжують застосовуватися в ситуації міжнародних збройних конфліктів. Утім, гарантії Конвенції повинні тлумачитися у гармонії із іншими нормами міжнародного права, зокрема відповідними положеннями міжнародного гуманітарного права. Зокрема, Суд визначатиме на етапі розгляду справи по суті, як має тлумачитися стаття 2 Конвенції з огляду на зміст міжнародного гуманітарного права.

Прийнятність скарг

Загальна ситуація на сході України в період, що розглядається

Суд пояснив, що коли сторона стверджує про наявність адміністративної практики, вона має продемонструвати повторюваність ідентичних чи аналогічних діянь, які характеризуються системністю та офіційним толеруванням таких діянь вищими органами влади держави. У таких випадках національні засоби правового захисту будуть вочевидь неефективними для припинення порушень, а тому правило вичерпання національних засобів правового захисту не застосовується.

Суд визнав, що український Уряд надав достатньо обґрунтованих очевидних доказів як повторюваності діянь у порушення Конвенції, так і офіційного толерування, посиляючись зокрема на докази моніторингових місій Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) та Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), свідчень свідків та доповідей НУО. Він визнав прийнятними скарги про адміністративні практики:

- на порушення статті 2, що полягають в незаконних військових нападах на цивільних осіб та на цивільні об'єкти, включаючи збиття літака рейсу МН17, стрільбі по цивільним особам та позасудові страти та катування чи забиття до смерті цивільних осіб та українських військових, які потрапили в полон чи з інших причин припинили участь у воєнних діях;
- на порушення статті 3, що полягають у катуваннях цивільних осіб та українських військових, які потрапили в полон чи з інших причин припинили участь у воєнних діях, включаючи випадки

сексуального насильства та зґвалтування, та нелюдських чи таких, що принижують гідність, умов тримання під вартою;

- на порушення статті 4 § 2, що полягає у примусовій праці;

- на порушення статті 5, що полягає у викраденнях, незаконних арештах та тривалих незаконних триманнях під вартою;

- на порушення статті 9, що полягає у навмисних нападах та залякуванні різноманітних релігійних громад, що не дотримуються російської православної традиції;

- на порушення статті 10, що полягає у переслідуванні незалежних журналістів та блокування мовлення українських ЗМІ;

- на порушення статті 1 Протоколу першого, що полягає у знищенні приватної власності, включаючи житло та машини цивільних осіб, крадіжки та мародерство приватної та комерційної власності, та незаконне відібрання приватної власності без відшкодування;

- на порушення статті 2 Протоколу першого, що полягає у забороні навчання українською мовою; та

- на порушення статті 14, у поєднанні з наведеними вище статтями, що полягає у переслідуванні цивільних осіб українського походження та громадян, які підтримують територіальну цілісність України.

Решта скарг на адміністративні практики у заяві № 8019/16 була визнана неприйнятною.

Рейс МН17

Суд мав сперш відповісти на заперечення Уряду-відповідача щодо невичерпання національних засобів правового захисту. Він відзначив категоричне заперечення російськими органами влади будь-якого стосунку до збиття літака, той факт, що події мали місце за межами російської суверенної території, а особи винуватців на той час не були відомі, та політичний вимір справи щодо причетності представників державної влади до скоєння злочину, який засудила Рада Безпеки ООН. У світлі цих обставин, Суд вирішив, що Уряд Росії не зміг продемонструвати, що в Росії існував ефективний засіб правового захисту щодо цих скарг.

Уряд-відповідач також стверджував, що скарги були подані невчасно. Суд зазначив, що за відсутності ефективних засобів правового захисту нормальною вихідною точкою для відліку шестимісячного терміну¹ на подання заяви була б дата самого інциденту, тобто 17 липня 2014 року. Однак, він вирішив, що у цій справі такий підхід був би несумісний з інтересами правосуддя та цілями шестимісячного терміну. У день інциденту, справжні обставини збиття літака були дійсно незрозумілими, зокрема не були відомі особи винуватців, зброя, що використовувалася, та межі контролю будь-якої держави над територією, де його збили. Тому Уряд Королівства Нідерландів виправдано очікував на достатньо достовірні та конкретні докази, перш ніж подавати свою заяву. Для Суду було б неприродним проігнорувати слідчі дії, які були вчинені у Нідерландах та в рамках спільної слідчої групи (JIT). Ці слідчі дії були вчинені негайно та продовжувались з регулярністю та старанністю з того часу у прозорий та відкритий спосіб. До Росії часто та послідовно зверталися за допомогою у розслідуванні. Розслідування та зібрані докази широко висвітлювалися. Враховуючи твердження про те, що сама держава, на найвищому рівні керівництва, несла відповідальність за стверджувані порушення Конвенції, також було дотичним взяти до уваги інші міжнародні засоби захисту, якими скористалися Нідерланди, зокрема посилення на міжнародну відповідальність Росії. За таких виняткових обставин Суд вирішив, що скарги були подані вчасно.

¹ Шестимісячний термін згодом був скорочений до чотирьох місяців із набуттям чинності Протоколом № 15 до Європейської конвенції з прав людини 1 серпня 2021 року ([дивись прес-реліз](#)).

Суд дійшов висновку, що існувало достатньо обґрунтованих очевидних доказів, зокрема в матеріалах зібраних спільною слідчою групою (JIT), на підтримку тверджень нідерландського Уряду за статтями 2, 3 та 13. Скарги були визнані прийнятними.

Стверджуване викрадення дітей

Уряд-відповідач заперечив, що Уряд України не вичерпав національні засоби правового захисту щодо цих скарг.

Однак, Суд погодився, що три інциденти, які трапилися протягом короткого проміжку часу та стосувалися 85 дітей, деякі з яких було особливо уразливими, можна розглядати як системні порушення («адміністративну практику»). Оскільки коли стверджується, що існує адміністративна практика, нема необхідності вичерпувати національні засоби правового захисту та з огляду на докази у матеріалах справи, скарга українського Уряду на адміністративну практику на порушення статей 3, 5 та 8 Конвенції та статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції була визнана прийнятною.

Що стосується тверджень про індивідуальні порушення, Суд зазначив, що на відміну від тверджень про збиття літака рейсу МН17, твердження щодо груп дітей не заперечувалися категорично російськими органами влади: сторони погодилися із основоположним фактом переміщення українських дітей до Росії. Хоча слідчий комітет Російської Федерації дійшов висновку, що не мало місця насильницьке переміщення дітей, послідовна практика Суду полягає у вимозі до заявників оскаржувати висновки слідчого органу до суду в Росії, перш ніж подавати заяву до Європейського суду. Тому Уряд України міг оскаржити цей висновок та надати російським органам влади власні докази, у формі письмових свідчень свідків, оспорюючи висновки слідчого комітету. Що стосується тверджень про індивідуальні порушення, що випливають з трьох інцидентів, Суд зазначив, що Уряд України не показав, що засоби правового захисту в Росії не мають жодних перспектив. Індивідуальні скарги відповідно були визнані неприйнятними.

Рішення загалом та його наслідки

Нинішнє рішення стосується прийнятності заяв. На наступному етапі процедури Суд розглядатиме питання чи було порушення Конвенції щодо прийнятних скарг. Рішення буде прийнято в установленому порядку.

Стосовно інших справ щодо конфлікту в Україні

Окрім нинішньої справи, на розгляді Суду перебувають ще чотири міждержавні заяви України проти Росії та понад 8,500 індивідуальних заяв стосовно подій в Криму, на сході України, в Азовському морі та стосовно збройного нападу, [який почався у лютому 2022 року](#). Серед індивідуальних заяв є справи [Ayley and Others v. Russia](#) (№ 25714/16) та [Angline and Others v. Russia](#) (№ 56328/18), що подані родичами осіб, які були вбиті під час катастрофи літака рейсу МН17.

Для подальшої інформації дивіть запитання та відповіді щодо міждержавних справ (англійською) [Q & A on inter-State cases](#).

Рішення існує в англійській та французькій версіях

Цей прес-реліз є документом, який підготував секретаріат Суду. Він не зобов'язує Суд. Рішення щодо прийнятності та суті, та подальшу інформацію про Суд можна знайти на сайті за адресою www.echr.coe.int. Щоб отримувати прес-релізи Суду, будь ласка підпишіться тут: www.echr.coe.int/RSS/en чи стежте за нашими повідомленнями у Твітері [@ECHR_CEDH](https://twitter.com/ECHR_CEDH).

Контакти для ЗМІ

echrpess@echr.coe.int | tel: +33 3 90 21 42 08

Ми заохочуємо журналістів направляти свої запити імейлом.

Neil Connolly (tel.: + 33 3 90 21 48 05)

Tracey Turner-Tretz (tel.: + 33 3 88 41 35 30)

Denis Lambert (tel.: + 33 3 90 21 41 09)

Inci Ertekin (tel.: + 33 3 90 21 55 30)

Jane Swift (tel.: + 33 3 88 41 29 04)

Європейський суд з прав людини був заснований в Страсбурзі Державами-Членами Ради Європи в 1959 році для розгляду скарг на стверджуванні порушення Європейської конвенції з прав людини 1950 року.